

Kajkavsko narječje – jučer, danas i sutra

ĐURO BLAŽEKA*

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ladislava Štritofa 10, HR-10000 Zagreb

Received: 1 March 2020 • Accepted: 14 June 2020

© 2021 Akadémiai Kiadó, Budapest

SAŽETAK

U uvodu se daju temeljni podatci o genezi, rasprostriranju i podjeli kajkavskog narječja. Najbliže se činjeničnom stanju o genezi kajkavskog narječja smatra mišljenje Z. Junkovića koji je smatrao da je kajkavski dijalekt pripadao panonskoj skupini zapadnoga južnoslavenskoga prajezika koju bi po njemu još spadali prleški, prekmurski i neki zapadnoštajerski govori. Osmanlijska osvajanja uzrokovala su velike migracije stanovništva prema sjeveru i zapadu, a stanovništvo koje ga je kasnije supstituiralo bilo je uglavnom s područja štokavskog narječja. Od mnogih podjela kajkavskog narječja apostrofira se ona Mije Lončarića koji ga je podijelio na 15 dijalekata.

U daljem dijelu rada prikazuju se neke najtipičnije jezične osobine kajkavskih govora na fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini. Daju se primjeri minimalnih fonoloških parova između različitih istovrsnih samoglasnika o- ili e- kategorije u pojedinim kajkavskim govorima. U nekim govorima izgubljena je opreka po kvantiteti jer je u tim govorima, kako bi se nadoknadila razlikovna obilježja koja postoje u govorima gdje postoje te opreke, došlo do prefonologizacije prozodijskih suprasegmentalnih obilježja u segmentne. Eliminacija kvantitete važna je poveznica kajkavskog govora s istokom slavenskoga sjevera te poljskim i lužičkim jezicima.

Od morfoloških osobina posebno se ističe izricanje morfoloških kategorija s alternacijama samoglasnika u nekim dijalektima. Još se apostrofira čuvanje supina, gubitak vokativa, nepostojanje duge množine u A-deklinaciji i nestanak dvojine.

U zaključku se kaže da će većina opisa kajkavskih govora koji se u dijalektološkoj literaturi još uvijek navode kao sinkronijska činjenica vrlo brzo postati jezična dijakronija jer su kod većine ispitanika prisutni

* Corresponding author. E-mail: djuro.blazeka1@gmail.com

su znakovi procesa erozije govora koje navodi C. Hagège. Tih promjena ispitanici uglavnom nisu svjesni i oni su većinom još uvijek uvjereni da govore izvornom kajkavštinom, a ne interdijalektom u kojem je većina specifičnih osobina njihovih mjesnih govora reducirana. Zaključuje se da kajkavsko narječje ipak neće doživjeti svoj nestanak, već će nestati specifičnosti pojedinih skupina i mjesnih govora s trajno očuvanim „čvrstim dijelovima“.

KLJUČNE RIJEČI

hrvatski jezik, kajkavsko narječje, geneza, podjela, fonologija, morfologija, sintaksa, erozija govora

0. UVOD

U genetsko-lingvističkom smislu hrvatski jezik je sustav triju narječja: štokavskog, kajkavskog i čakavskog. Nazivi hrvatskih narječja potječu od arhaičnog oblika odnosno-upitne zamjenice koja je glasila *kz*, a kasnije je prešla u *čb*. U čakavskom se poluglas vokalizirao i prešao u *a* (a javljaju se i druge kombinacije *če, ca, ce, ča, ce...*), u štokavskom se zamjenica *čb* povezala s *to* što je dalo *čbto* (slična se pojava dogodila i u ruskom jeziku). Kasnije je poluglas iščezao ostavivši *čto*, koje je zbog pojednostavnjivanja prešlo u *što* (a javljaju se i druge kombinacije *šta, šta, što, što...*). U kajkavskom se arhaični oblik zamjenice *kz* kombinirao s *jb*, pa je prelaskom u *a* prvog, a gubljenjem drugog poluglasa nastao *kaj* (a javljaju se i druge kombinacije *kej, ke, ka...*).

Kajkavskim narječjem danas se govori sjeverno od Kupe, i to u Zagrebačkoj, Varaždinskoj i Bjelovarsko-križevačkoj županiji, zatim u jednom dijelu Gorskog kotara i u Međimurju. Izvan granica Hrvatske kajkavskim narječjem se govori u nekim dijelovima Slovačke (Hrvatski Grob) i Mađarske (pomurski Hrvati, Umok, Vedešin), odnosno tamo gdje su se kajkavci sklonili za vrijeme osmanlijskih osvajanja. Kajkavskih enklava ima i u prekomorskim zemljama: najpoznatija su dva takva središta: u SAD-u Kansas City (njegovo zapadno predgrađe *Strawberry Hill* na sutoku rijeka Kansas i Missouri – većinom su podrijetlom iz Gorskog kotara, a došli su krajem 19. st.) i u Australiji Mildura (vinogradarsko naselje u unutrašnjosti Australije: sjeverozapadni dio države Viktorije – većinom su podrijetlom iz istočnog dijela donjeg Međimurja, a došli su prije drugog svjetskog rata). Kajkavskih mikrozajednica od doseljenika nakon 2. svjetskog rata u prekomorskim zajednicama je nebrojeno više.¹

1. RASPROSTIRANJE

1.1. Kajkavsko narječje se prije osmanlijskih osvajanja prostiralo na mnogo većem prostoru negoli danas. Osmanlijska osvajanja uzrokovala su velike migracije stanovništva prema sjeveru i zapadu, a stanovništvo koje ga je kasnije supstituiralo bilo je uglavnom s područja štokavskog narječja. Još nije jasno dokle se kajkavština prostirala na istoku, u Slavoniji, gdje je najviše izgubila na prostoru te gdje je njezina granica sa starom zapadnom štokavštinom, odnosno šćakavštinom, tj. dokle je išla južno od Save ili utoka Une u Save. Do 16. st. u Slavoniji se može pretpostaviti da je kajkavšti-

¹ Autor ovog članka je u veljači 2018. posjetio takve mikrozajednice kajkavaca u Melbourneu, Canberri i Sydneyu i skupio pozamašni materijal o kojem sada piše članak.

na bila sasvim sigurno do Požeškog gorja, a dalje, do Donjeg Miholjca i Valpova, bio je veći broj štokavsko-kajkavskih govora za koje se ne može sa sigurnošću reći kojem su sustavu pripadali (različitost kontinuantu slogotvornog *l* i stražnjeg nazala, različitost refleksa šva...). I u mnogim govovima današnjeg slavonskog dijalekta štokavskog narječja postoji dosta osobina koje su zajedničke s kajkavskim narječjem (pojedinačni primjeri za prijelaz palatalnog **r*' ispred vokala u skup *rj*; izjednačenost genitiva i akuzativa kod imenica muškog roda koje znače neživo, toponimi na *-ovci*; instrumental sredstva rabi se s prijedlogom *s*; prijelaz intervokalnog *-ž-* u *-r-* u prezentu glagola *moći*; u cijeloj Slavoniji je *hruška*, *jalsa* umjesto *kruška*, *joha*...). Granica sa štokavštinom na jugu, odnosno jugoistoku, vjerojatno je odgovarala granici Slavonije i Bosne, tj. išla je rijekom Savom. Na širem području srednjeg toka Une bila je kajkavsko-štokavsko-čakavska tromeda. Osobine karakteristične za kajkavsko narječje našao sam u i svojim najnovijim istraživanjima nekih bošnjačkih govora u sjeverozapadnoj Bosni (Skokovi, Velika Kladaša): supin, otvoreno *e* izgovorom nalik onom u mnogim govovima u kajkavskom narječju, u mnogim primjerima izostaje sibilizacija, u I jd. imenica muškog roda A-deklinacije uopćili su se nastavci stare tvrde deklinacije, često se koristi konstrukcija prijedlog *od* + *G* umjesto posvojnog pridjeva...

1.2. Što se tiče rasprostiranja na zapadu i sjeverozapadu, tu se radi o dodiru sa slovenskim jezikom i granicama u prirodnom jezičnom kontinumu koje za period srednjeg vijeka nije lako utvrditi, posebice zato jer nisu postojale nacije u današnjem smislu riječi. Zato je bilo pokušaja proglašavanja kajkavskog narječja dijelom slovenskog jezika, posebice u drugoj polovini 19. kad su ga slovenski jezikoslovci Jernej Kopitar i Franc Miklošič svrstali među slovenske dijalekte.² Ozbiljnih znanstvenih radova o njemu tada još nije bilo. Njihovu tezu prihvatio je Vuk Stefanović Karadžić i prenio je svojem nasljedniku Đuri Daničiću koji je kao prvi urednik velikog *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* onemogućio ulazak kajkavskim riječima. To je ispravljeno tek 1963. kad se u Akademiji počelo raditi na *Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (dosad je izašlo 13 svezaka – posljednji 2014. *pristojnost–razbor*). Tek 30-tih godina 20. st. Aleksandar Belić i Stjepan Ivšić objavljuju lingvističke radove u kojima kajkavsko narječje svrstavaju među hrvatske dijalekte. Belić ga dijeli po refleksima praslavenskih glasova *t'* i *d'*. Kajkavsko narječje objašnjava kao miješano, pri čemu bi istočni govori bili porijeklom starošćakavski, jugozapadni čakavski, a sjeverozapadni slovenski. Ivšić u svojoj studiji *Jezik Hrvata kajkavaca* opovrgava Belića utvrđivanjem postojanja temeljne kajkavske akcentuacije od 3 naglasaka i time dokazuje da kajkavsko narječje nije mješavina (Ivšić 1936). Za tu akcentuaciju utvrdio je da je karakteristično postojanje metatonijskih, novih (praslavenskih) akcenata – akuta i cirkumfleksa u određenim gramatičkim i tvorbenim kategorijama. Kajkavske je govore Ivšić po naglasnim značajkama podijelio u četiri skupine: dvije sa starijim naglaskom (zagorsko-međimurska i donjosutlansko-žumberačka) i dvije s mlađim (turopoljsko-posavska i križevačko-podravska).

Pritom konzervativni govori čuvaju stariji akcenatski sustav (˘, ˆ i ˜), a revolucionarni govori u mnogo čemu pokazuju otklon od toga sustava.

Važan je rad Z. Junkovića u kojem je nepobitno dokazao da je kajkavski dijalekt pripadao panonskoj skupini zapadnoga južnoslavenskoga prajezika (u koju bi po njemu još spadali prleški, prekmurski i neki zapadnoštajerski govori, za razliku od ostalih slovenskih dijalekata koji su po Junkoviću pripadali alpskoj skupini zapadnojužnoslavenskoga prajezika) te da kajkavsko narječje

² Od mnogih slovenskih jezičnih laika koji su ostrašćeni domoljubi i danas se može u „kafanskim razgovorima“ čuti da je kajkavski „iskrivljena slovenština“ – neki je čak nazivaju „bežjačkim“ jezikom.

genetički pripada hrvatskom jeziku (JUNKOVIĆ 1972). Čak štoviše, smatra da su se neki današnji slovenski govori (prleški, prekomurski i neki štajerski govori) razvili iz kajkavštine. Ti govori ne znaju za stare slovenske akcenatske promjene – progresivni pomak cirkumfleksa, duljenje nezadnjeg kratkoga sloga i ukidanje nenaglašenih duljina. Najvažniji mu je kriterij da u alpskoj skupini nije došlo do pokraćivanja praslavenskoga akuta. Slovenski prekomurski govori kao i drugi slovenski panonski govori („govori panonske baze“) zahvaćeni su u vokalizmu pojavom koja je karakteristika ne samo kajkavštine nego većine hrvatskoga jezika, a to je da se etimološki *e* jednačio s prednjim nazalom *ę*. Panonske slovenske govore nije zahvatilo opće slovensko duljenje naglašenih neposljednjih slogova. U prleškom narječju u pridjevskoj deklinaciji imaju nastavke *o*-tipa (*dobroga, dobromu...*), a poluglas se izjednačio s etimološkim *e* i prednjim nazalom *ę*, kao u zapadnom Međimurju.

1.3. U Gorskom kotaru u srednjem vijeku bilo je jezično prijelazno: kajkavsko-čakavsko-slovensko. Migracije su kasnije goranske kajkavce odvojile od kajkavske glavnine. Nakon smirivanja prilika, doseljava se stanovništvo iz Slovenije u većem broju od ostalih struja pa danas većina zapadnoga goranskoga poddijalekta pokazuje osnovni slovenski razvoj. U drugim goranskim govorima jedni govori pokazuju ranu slovensku progresivnu metataksu (*òko > okò*), a u drugima je došlo do regresivnog pomaka (*okò > oko*). U gornjem Pokuplju kajkavsko narječje graniči s čakavskim i štokavskim narječjem.

1.4. Uz prostiranje kajkavštine na sjeveru postavlja se i pitanje odnosa između zapadnoslavenske i južnoslavenske skupine jezike. Naime, prije dolaska Mađara u Panoniji je postojao neprekidni jezični kontinuitet i nije jasno gdje je bila granica između dviju jezičnih skupina. I. Popović smatra da je jezik Slavena u današnjoj Mađarskoj pripadao južnoslavenskoj jezičnoj zajednici (POPOVIĆ 1960). Današnje srednjoslovačko narječje ima dosta vrlo važnih južnoslavenskih osobina (promjena *tl, dl* u *t, d*: h. s. *šilo* / č. *šidlo*, h. s. *salo* / č. *sadlo*; prijelaz *ʒ* u *z* a ne *dz*, kraćenje akutiranih vokala, razvoj sekundarnog vokala u *l*-participu, upotreba sufiksa *-ovǵce* i *inǵce* u toponimima prema zapadnoslavenskom *-ovice...*). Nakon prekida slavenskog jezičnog kontinuuma u Panoniji i odvajanja srednjoslovačkih govora od njihove južnoslavenske matice, ti su govori bili izloženi utjecaju zapadnoslavenskoga većinskoga područja i razvijali su se dalje u njegovu smjeru.

1.5. Od 16. st. do polovine 19. st. postojao je zajednički književni jezik sjeverozapadnoga dijela Hrvatske, sa Zagrebom kao glavnim političkim i kulturnim središtem. U novijoj se stručnoj literaturi rabilo više naziva za jezični sustav kojemu pripadaju djela starijih kajkavskih autora (kajkavski književni jezik, kajkavski standardni jezik, kajkavski književnojezični tip, književni jezik stiliziran na kajkavskoj osnovici...), a stvaraoci na tom jeziku nazivali su ga drukčije (horvatski, ilirski, ilirički, ilirijanski...). Osnovica tom jeziku bio je zagrebački gradski govor, tj. kajkavština obrazovanih slojeva na koju su utjecaj vršili i kontakti s nosiocima drugih kajkavskih narječja i jezični utjecaj nekajkavskih književnih djela. Posebice se u sintaksi osjećao snažan utjecaj latinskog jezika (usp. ŠOJAT 1984–1985). Na svim se razinama kajkavskoga književnog jezika može ustvrditi postojanje izbora između različitih kajkavskih mogućnosti (npr. *meža* / *meja...*), ili uključivanje u kajkavski književni jezik, pored česćih kajkavskih jezičnih činjenica i činjenica koje su nekajkavskoga karaktera (npr. *gde* / *kade* / *kadi...*). D. Stolac u svojem radu o standardizacijskim procesima u kajkavskome književnome jeziku zaključuje: „Takva književnojezična nadgradnja, kao skup jezičnih i stilskih činjenica na svim jezičnim razinama svjedoči o tom jeziku kao nadteritorijalnom, nadsocijalnom sustavu, sustavu kojim je bilo moguće zadovoljiti sve komunikacijske potrebe“ (STOLAC 1995: 337). Najvažnija stvaralačka imena tog razdoblja su Juraj Habelić, Ivan Belostenec, Tituš Brezovački, Antun Vramec, Ivan Pergošić, Juraj Mulić, Ana

Katarina Frankopan... U 20. stoljeću dolazi do druge faze književnog kajkavskog jezika koju su obilježili Dragutin Domjanić, Antun Gustav Matoš, Ivan Goran Kovačić, Fran Galović, Nikola Pačić... U najnovije vrijeme vrlo vrijedna književna djela na kajkavskom pišu Božica Jelušić, Ernest Fišer, Željko Funda, Božica Brkan, Vid Balog... Trenutno su velike uspješnice romani (i kazališne predstave na njihovu predlošku) Kristijana Novaka koji su najvećim dijelom pisani na kajkavštini svetomartinske skupine međimurskog dijalekta (*Črna mater zemlje; Ciganin, ali najljepši*).

2. PODJELA

Najnovija i najtemeljitija podjela kajkavskog narječja je ona Lončarićeva (LONČARIĆ 1996: 141–148). On je na temelju nekoliko kriterija (akcentuacija – čuva li se početni cirkumfleks, jesu li ukinute opreke po tonu i kvantiteti, je li došlo do metatonije, je li došlo do progresivne metatakse siline, je li došlo do fiksiranja mjesta siline; odnos refleksa slogotvornog *l* i stražnjeg nazala³, odnos refleksa jata i poluglasa⁴; čakavska osnova) podijelio kajkavsko narječje na 15 dijalekata:

1. središnjozagorski ($\hat{ } = \acute{ }; \grave{ } = \rho \neq u$);
2. samoborski ($\hat{ } = \acute{ }; \grave{ } = \rho = u$);
3. varaždinsko-ludbreški ($\hat{ } = \acute{ }, \grave{ } = \rho = o$);
4. međimurski (ukinuta opreka po kvantiteti, $\check{ } \neq \partial$ u gornjem poddijalektu);
5. gornjosutlanski (ukinuta opreka po kvantiteti);
6. plješivičkoprigorski ($\check{ } \neq \partial, \hat{ } = \acute{ }$);
7. turopoljski ($\hat{ } \rightarrow \grave{ }; \grave{ } = \rho \neq u$);
8. vukomeričko-pokupski ($\hat{ } \rightarrow \grave{ }; \grave{ } = \rho = u$);
9. donjolonjski (južnomoslavački) ($\hat{ } \rightarrow \grave{ }$);
10. sjevernomoslavački ($\grave{ } \rightarrow \check{ }, \hat{ } = \acute{ }$);
11. gornjolonjski ($\hat{ } \rightarrow \sim, \grave{ } = \rho \neq u$);
12. glogovničko-bilogorski ($\hat{ } \rightarrow \sim, \grave{ } = \rho = u$);
13. (virovsko)podravski (fiksirano mjesto naglaska na pretposljednem slogu);
14. goranski (gorskokotarski) ($\grave{ } \neq \rho, \check{ } \neq \partial$);
15. donjosutlanski (čakavska osnova).

³ Diftong *'ou* uvijek se može realizirati i kao diftong u kojem je na prvom mjestu *a* umjesto *o*: [*k'ouža*] / [*k'auža*]. Najvjerojatnije se taj diftong najprije pojavljivao na mjestu starog stražnjeg nazala, a onda se analogijom proširio i na sve reflekse dugog *o*. Zanimljivo da tendencija reflektiranja praslavenskoga stražnjeg nosnoga samoglasnika kao *a* ili prema *a* postoji još u nekim rubnim govorima prema slovenskom jeziku. Lončarić je pri istraživanju govora Huma na Šutli, hrvatskoga kajkavskoga govora gornjosutlanskoga dijalekta, godine 1984. u nekih govornika u nekim položajima pronašao vokal s posebnom fonološkom vrijednošću. Do konačne se spoznaje čekalo dvadeset godina, tj. sve dok Anita Celinić nije detaljno istražila taj govor (CELINIĆ 2011).

⁴ Jedna od temeljnih značajki koja razlikuje kajkavštinu od ostalih hrvatskih narječja je da je u većini govora (osim plješivičkoprigorskih i zapadnomeđimurskih) razvoj jata povezan s razvojem poluglasa i oba su u većini govora izjednačena sa zatvorenim e-samoglasnicima ($\check{ } = \partial \rightarrow \epsilon$), a drukčiji je od razvoja starohrvatskih vokala *e* i ϵ ($\epsilon = e \rightarrow \epsilon$) koji su u kajkavštini uglavnom dali otvorenije e-samoglasnike. Temeljit pregled te tematike nalazi se u LONČARIĆ–ZEČEVIĆ 1999.

3. NEKE NAJTIPIČNIJE OSOBINE KAJKAVSKOG NARJEČJA⁵

3.1. Iz fonologije

3.1.1. Govornicima drugih hrvatskih narječja vrlo je važno osvijestiti minimalne fonološke parove između različitih istovrsnih samoglasnika o- ili e- kategorije u pojedinim kajkavskim govorima (*p'ekel* – *p'ekel*; *sv'eti* 'svet' – *sv'eti* prez. 3. l. jd. od *sv'eti* 'svijetliti'), *l'est* 'test' – *l'est* 'tast', *dr'ek* 'izmet' – *dr'ek* 'pokretna stranica kola u obliku ljestava koja je služila pri prijevozu kukuruza, sijena...'; *b'ok* 'bok' – *B'ok* 'Bog', *st'oni* (N. jd. od *st'on* 'stan') – *st'ani* (imp. 2. l. jd. od *st'ati* 'stati').

3.1.2. Slogotvorno *r* u mnogim govorima nije uklonjeno iz sustava i pojavljuje se kao slijed samoglasnik (najčešće *e*, rjeđe *a*) + *r* (*kerv* / *karv* 'krv'). U nekim govorima do te pojave dolazi samo u nenaglašenoj poziciji gdje se umjesto *e* ili *a* uz *r* fakultativno može izgovoriti popratni glas sličan poluglasu (*kerv'avi* / *karv'avi* 'krvav').

3.1.3. U nekim govorima (međimurski dijalekt, većina govora gornjosutlanskog dijalekta) izgubljena je opreka po kvantiteti (u međimurskom dijalektu i po modulaciji). U tim je govorima, kako bi se nadoknadila razlikovna obilježja koja postoje u govorima gdje postoje te opreke, došlo do prefonologizacije prozodijskih suprasegmentalnih obilježja u segmentne, tj. kvantitete samoglasnika u njihovu kvalitetu. Zbog toga samoglasnički inventari u naglašenoj poziciji u tim govorima imaju od deset do trinaest jedinica. P. Ivić, govoreći o eliminaciji kvantitete u slavenskim jezicima, a koja je najviše zahvatila istok slavenskoga sjevera i istok slavenskoga juga te poljski i lužičke jezike, uz pojedine dijalekte češkoga, slovačkoga, slovenskoga, hrvatskoga i srpskoga jezika, navodi da se taj proces ostvaruje na dva načina: ili tako da su se dugi vokali izjednačili s kratkima (kao u ruskom jeziku) ili da su se pojavile bitne razlike u boji vokala, „isprva kao konkomitantni fenomeni, da bi se zatim teret kontrasta prebacio na te razlike“ (Ivić 1991: 156). Ta se pojava u poljskom naziva *pochylenie*.

3.1.4. U nekim govorima zabilježena je pojava prijelaza otvorenih e- i o-samoglasnika u zativorene pod utjecajem nazalnih suglasnika (*črl'eni* → *črl'eni*, *ž'ena* → *ž'ena*, *s'om* → *s'om* 'sam', *hr'oni* → *hr'oni*).

3.1.5. U govoru Bednje postoji izuzetno složen samoglasnički sustav. Među tim vokalima nisu promijenjeni jedino *i* i *e*, dok su se ostali pomaknuli za jedno mjesto suprotno od kretanja kazaljke na satu, izuzevši vokal *o* koji je dao otvoreno *e*. Dakle, *e* > *a*, *a* > *o*, *o* > *u*, *u* > *ü*. Ispred nazala *a* daje *u*, a ne *o*: *kùm* 'kamo' (LISAC 1997: 35).

U dugim slogovima situacija je kompliciranija, pogotovo kada govorimo o vokalima *o*, *o* i *u*: dugo *o* daje *ü*: *nües*, *küenški*. Dugosilazno *o* ili *o* pod dužinom daje *ou*: *sôunce* 'suncé', *blôuditi* 'bluditi'. Dugosilazno *u* ili *u* pod dužinom daje *eü*: *vêüjec* 'ujak', *jeüho* 'juha'. Pod akutom *o* daje *u*, *a* u daje *ü*. Osim toga, u dugim slogovima javljaju se i diftonzi *ei*, *ie*, *ao* i *au* (LISAC 1997: 35).

3.1.6. Samoglasnik *i* prelazi ispred *r* u „sekundarni jat“ (*ir* > *er*), npr. *kalamp'er* 'krumpir', *pap'er*, *vod'er* 'kravlji rog u kojem kosac nosi vodu za vlaženje brusa', *of'erati* 'udvarati djevojkama',

⁵ Kako postoji mnogo kajkavskih fonoloških sustava, većina primjera koji se odnose na većinu kajkavskog narječja bit će napisana u onom sustavu koji odgovara onom monofonoškom s deset jedinica u naglašenoj poziciji i s 4 u nenaglašenoj (kavav je karakterističan za velik broj međimurskih i ludbreških govora). Odstupanja od toga bit će onda kada grafija nije bitna ili kad se se ističu posebnosti nekog mjesnog govora. Takvo je načelo nužno jer zbog namjere da se u ovako kratkom članku opiše sukus problematike kajkavskog narječja nije moguće predočiti svu njegovu glasovnu raznolikost.

sek'erati se 'sekirati se, *toč'er* 'lijevak, *pal'er* 'poslovođa u poljskim i građevinskim radovima, *ofic'er*, *španc'erati* se 'šetati se (najčešće besposleno), *klav'er* 'klavir. Izuzetci su najčešće u prvim slogovima: *t'irati* 'tjerati, *m'iren*, *s'irek*, *š'irum* 'širon, *c'irkva*.

3.1.7. Zvučni opstruenti u finalnom položaju pred apsolutnom stankom prešli su u svoje bezvučne parnjake, npr. *smr'ot* 'smrad, *d'op* 'dob, *l'et* 'leđ, *Sv'eti* 'Ž'urč' 'Sveti Juraj, *vr'ok* 'vrag, *gr'čes* 'griz, *p'oš'* 'puž.

3.1.8. Fonem *v* u distribuciji može imati osobine i sonanta (ispred samoglasnika i iza šumnika) i zvučnog opstruenta sa šumnikom *f* kao bezvučnim parom (u svim ostalim pozicijama), npr. *r'espraf* 'rasprava, *g'otof*, *k'rf*, *č'rf*, 'olofka, 'ofca, *l'af* 'lav.

3.1.9. Likvida *l* se u većini govora dosljedno čuva na kraju riječi. Izuzetci su neki zapadniji govori gdje kao dio nastavka kojim se tvori m.r.jd. gl.p.r. prelazi u poluvokalno *u* (*b'iu* / *b'io*, *št'eū* / *št'eo*, *kr'au* / *kr'ao*). U nekim govorima u okolici Varaždina taj morf fakultativno glasi *v* u glagolima s jednosložnom osnovama, npr. *b'iv*, *št'ev*, *d'ev*, *č'uv*. U tim se oblicima takvo *v* često obezvučuje pa se može čuti i *b'if*, *d'ef* i *č'uf*. U nekim govorima neposredno uz slovensku granicu *l* kao dio nastavka kojim se tvori m.r.jd. gl.p.r. prelazi u *o*, ali za razliku od štokavskog narječja, izbjegava se hijat (*d'elo*, *fkr'o*, *gl'edo*).

3.1.10. U nekim govorima umjesto *l* ispred *u* stoji *l*, npr. *fl'učnūti*, *pl'uča*, *sl'učaj*, *pl'uk*, *l'udbrek*, *sl'uga*, *l'uka* (osobno ime), *l'upiti*, *l'uk* ('biljka s lukovicom ljutoga okusa'), *gl'uhi*, *pūsl'uhnūti*, *l'ujster*, *l'ubljenica*, *l'uft*, *l'ukna* 'rupa, *lup'ina*, *žl'undra*, *nal'uknūti se*, *naluk'ovati se*, *lup'ina*, *bl'uz*. Kod ukidanja opreke po palatalnosti kod likvida izuzeci su neke nove posuđenice. Kod riječi *l'uk* ('oružje kojim se odapinju strijele') i *l'ud* ('duševno obolio') ostaje *l* zbog izbjegavanja nepotrebnog opterećenja značenjskog sustava (s biljkom *l'uk* i N mn. imenice *č'ovek*: *l'udi*). W. Vermeer smatra da je nekada na cijelom području kajkavskoga narječja došlo do povišenja niskog difuznog *u* u *ū* (vidi VERMEER 1983). Lončarić smatra da je tako bilo samo u zapadnom perifernom dijelu kajkavskoga područja koje se nastavlja na područje slovenskoga jezika na sjevero- i jugozapadu (u Međimurju i Gorskom kotaru), a da je kasnije ponovno restaurirana starija vrijednost *u*: „To se može zaključiti po razvoju iza *l*, gdje je došlo do razlaganja *ū* na dva elementa: na visoki (prednji), koji palatalizira prethodno *l*, i na niski (stražnji) *u*, pa danas imamo obično *lu*, npr. *luk*, *sluga*, ali *nutri*, *bukva*. Vrijednost *ū* / *ú* u nekim suvremenim kajkavskim govorima rezultat je kasnijega razvoja, osim možda u Podravini“ (LONČARIĆ 1994: 117). U dosta je govora u mnogim primjerima, posebice germanizmima, *l* leksikalizirano na mjestu gdje je drugdje *l*: *p'ult*, *c'ofult* prilog u značenju 'odmah, *š'ilt* 'obod šešira, *k'ulky* 'koliko, *f'olc* 'žlijeb, *pūsl'uzalnik*, *š'efla* 'zaimača, *f'ela* 'vrsta, *g'ulaš*, *h'eklati*, *hr'uslaf*, *C'ila* 'Cecilija, *t'oblā* 'tabla, *f'ulatī* 'promašiti, *šm'irglati*, *g'ulaš*, *frt'ol* 'četvrt, *p'il* 'pil, *šp'igeļ* 'zrcalo, *f'il* 'nadjev, *f'ul* 'promajaš, *č'avel* 'čavao, *r'ingišp'il*, *n'oštu*, *št'il*, *h'okeļ*, *kvart* 'el 'unajmljeni stan, *zah'olati* 'zaustaviti nekoga.

3.1.11. U donjodubravskoj skupini međimurskog dijalekta *l* se dosljedno palatalizira ispred svih prednjih samoglasnika i u naglašenoj i u nenaglašenoj poziciji, npr. *m'elīn* 'mlin, *g'rļica*, *l'ēči* *sī* 'leći, *pl'eča*, *kl'ešča*, *bec'iklīn*, *uk'olī* 'okolo, *p'otlī* 'poslije, *j'ēlen*. U govoru Kalnika palatalizacija *l* vrši samo ispred *i* i *e* od jata i poluglasa.

U dosta zagorskih govora, govora uz slovensku granicu i mnogim prekodravskim govorima umjesto osnovnog *l* stoji *l*, pa tako i u riječima kao što su *l'udi* 'ljudi, *kr'ol* 'kralj, *p'ole* 'polje, *hm'el* 'hmelj, *k'apla* 'kaplja, *z'ēmla* 'zemlja.

3.1.12. *Ń* je u većini istočnih kajkavskih govora nepromijenjeno, a u zapadnim često prelazi u nazalno *ɲ*, rjeđe u *n*, a u rijetkim primjerima na slijed nazala *i*, *j*, dakle s osamostaljenjem, fonologizacijom palatalnoga elementa, u obliku *j*, i to s anticipacijom *j*, dakle, u slijed *jn* (*trjne* 'trnje,

svijna 'svinja'). U mnogim se zapadnim govorima u početnom položaju slijed jn rastavlja umetanjem, metatezom, idućeg vokala (npr. *n'ęga* > *j'ęnga* GA 3. l. jd. zamjenice 'on).

3.1.13. Sekundarni skupovi labijal + j ostaju nepromijenjeni u zbirnim imenicama (*snopje*, *grobję*, *grmję*, *zdravje*) i pridjevima na -ji: *divji* 'divlji', *babji* 'bablji'. U nekim se govorima umeće samoglasnik i između labijalnih suglasnika i rječotvornog morfema -j-, npr. *gr'objije*, *g'rmije*, *zdr'avije*, *sn'opije*.

3.1.14. Razvoj *d'* u kajkavskom narječju dvojak je. U istočnijim govorima *d'* prelazi u palatalnu afrikatu *ž* (*m'eža*, *ž'ežen*, *br'eža*, *s'aže*, *pr'eža*, *ven'ožati*, *puğ'ožati se*, *gl'eč* (imp.), *p'oveč* (imp.), *pun'užati se*, *puh'ožati se*, *r'ožen*; izuzetak su oblici -jš- u komparativima: *slajši*, *mlajši*, *rajši*). U zapadnijim govorima izjednačuje se s *j*, kao u slovenskom jeziku. U nekim donjomeđimurskim govorima supostoje u istom govoru jedan i drugi refleks u istim riječima (*pr'eja* / *pr'eža*, *m'eža* / *m'ęja*).

3.1.15. Protetski suglasnici spadaju u najkarakterističnije osobine kajkavskih govora uopće. To je naslijeđena osobina iz staroslavenskog iz staroslavenskih gdje je postojalo fonotaktičko pravilo prema kojemu riječ nije mogla počinjati nekim samoglasnicima pa su zbog toga praslav. riječima s početnim samoglasnicima sustavno dodavani protetski suglasnici *j-* i *v-* (npr. prema starolitavskom *esmi* 'jesam' imamo u staroslavenskom *jesmb* 'jesam', a prema sanskrtskom *udrā* imamo staroslavensko *vydra* 'vidra'). U gotovo svim kajkavskim govorima dolazi *v* ispred *u* i *o* koje potječe od staroslavenskog stražnjeg nazala (*v'ura*, *v'usnića*, *vože* 'uže', *voski* 'uzak'). U velikom broju govora dolazi i do protetskog *j* ispred *o* koje ne potječe od stražnjeg nazala (*joko* 'oko', *jogęn* 'oganj', *josa* 'osa'), a ima i pojedinačnih primjera pred *a*: *Janica*, *japa* (< mađ. *apa*), *japat'* 'ęka 'apoteka'. Ima dosta primjera s protetskim *h*, npr. *hub'ot* 'obad', *h'ambar* 'ambar', *hr'oktati*, a u Prelogu je zabilježen jedan primjer s protetskim *g*: *gut'ova* 'otava'.

3.1.16. Staro *stj* = *skj* dalo je *šč*, npr. *hr'ošč*, 'iščem (prez. 1. l. jd.), *n'ešče* / *n'eščij* 'netko', *p'uščati*, *šč'ipati*, *šč'ęne* 'štenę', *pušč'ina* 'pustinja', *prušč'ęne*, *nat'ešče* 'natašte', *t'eščiti se* 'suzdržavati se od jela', *t'iščati* 'tištiti', *kl'ęšče*, *prjv'oščiti* 'priuštiti', *pjšč'enka* 'mlada kokoš koja još nije počela nositi jaja', *k'rščen*, *igral'išče*, *bl'ęščati* 'blješati', *pr'išč* 'prišti', *vušč'enka* 'vrsta korova – preslica', *vr'iščati* 'vrištati', *krumper'išče* 'krumpirište', *m'ošča* 'mast', *šč'ap* 'drvena naprava za obiranje voća', *šč'uka*, *pl'ošč*, *l'uščiti* 'skidati ljuske s nečęga; skidati komušinu s kukuruza', *sp'uščati* 'spuštati', *tešč'ina* 'težina u želucu'.

3.1.17. Neki glagolski pridjevi trpni mogu imati oblike na -*stjen-* i -*ščen-*, npr. *ub-r'oštjen* / *ubr'oščęn*, *prep'ustjen* / *prep'uščęn*, *puč'astjen* / *puč'aščęn*, *u vl'oštjen* / *u vl'oščęn*. Likovi sa -*jen-* rezultat su novije tvorbe tim morfemom.

3.1.18. Sekvencija *rj* na mjestu praslavenskoga palatalnog *r'* potvrđena je u sljedećim imenicama: *m'orje*, *v'ęterjek* 'sprava za odvajanje pljeve te loše pšenice i kukuruza', *več'erja*, *žg'orjavica* 'žgaravica', *žerj'ofka* 'žeravica'; u pridjevu trpnom glagola IV. vrste koji se tvore morfemom -*en-*, npr. *puvk'orjenij*, *vm'orjenij*, *udm'orjenij*, *nat'ovarjenij*, *zav'arjenij*, *zak'urjenij*, *zacm'orjenij*, *prev'arjenij*, *zaž'orjenij* 'zažaren', *nadyd'erjenij* 'ohol', *natyv'arjen*, *puv'orjen* 'poparen', *rasp'orjen* 'rasparan'; kod glagola V. vrste na -*rjati* u svim oblicima, npr. *duğ'orjati* 'dogorijevati', *zagu v'orjati*, *n'adv'orjati* 'dvoriti', *nav'orjati* 'nagovarati nekoga na nešto loše', *pretv'orjati se*, *pytv'orjati* 'tajno nekoga optuživati', *uč'ęrjati se* 'obrecati se', *zam'ęrjati se* 'zamjerati se'; u prezentu i imperativu glagola *ur'ati* i *hmr'ęti*: 'orjem, *hm'erjem* (prez.); 'orji, *hm'erji* (imp.). Nema *rj* u deklinaciji imenica koje završavaju na *r* (kao što je to u slovenskom jeziku): *kalamp'ęra*, *pap'ęra*, *guşpuđ'ora* (G jd.).

3.1.19. U kajkavskim govorima uz mađarsku granicu i kod pomurskih Hrvata česte su disimilacije likvidnih konsonanata, i to s dosta primjera u oba smjera: $r > l$ i $l > r$. Ta je pojava izuzetno česta u mađarskom jeziku⁶:

$r > l$: *pr'ilyč* 'drška', *luġuž'or* 'pletena torba od rogoza', *kalamp'ĕr* 'krumpir', *Katal'ĕne* 'blagdan svete Katarine', *kvart'ĕl* 'podstanarstvo' (od 'kvartir'), *syh'olje* 'suho drvo za potpalu' (od 'suharak'), *lum'or'ormar* (Podturen, Belica, Sivica), *nahel'aj* 'nahero', *n'oštul'* 'nastor za stoku' (Orehovica, Prelog) / *n'oštĭl* (Podturen); *lev'orver* 'revolver', *c'ofult* 'odmah' (Prelog, Goričan, Orehovica – od nje-mačkog *so fort*), *vel'ęstyuvaĭne* 'noćno bdjenje nad mrtvacom' (od mađ. *virraszt*);

$l > r$: *šĭn'ĕr* 'šinjel' (Prelog, Donja Dubrava, Draškovec), *f'arĭngastĭ* 'koji ima neki tjelesni nedostatak' (Lopatinec – u većini je drugih govora *falĭngastĭ*), *presn'ivĭ* 'pljesniv' (Putjane, Nedelišće). Za germanizam modela 'das Rohr' zabilježena su oba prijelaza: i *l'or* (Belica) i *r'ol* (Štrigova, Sveti Martin) 'cijev za odvod dima iz peći u dimnjak'. U najvećem dijelu kajkavskog narječja je *r'or*.

3.2. Iz morfologije

3.2.1. Očuvan je supin kao gramatička kategorija. Dolazi kod nesvršenih glagola iza glagola kretanja, a od infinitiva se uvijek razlikuje po tome što nema završno -i, a kod nekih glagola i po alternaciji osnove ili promjenom mjesta naglaske (*Moram delati* // *Idem delat*; *Moram spati* // *Idem spat*; *Moram se vuč'iti* // *Idem se v'učit*). Ta staroslavenska gramatička kategorija je još očuvana u slovenskom i lužičkosrpskom jeziku.

3.2.2. U deklinaciji postoji samo šest padeža, jer nema posebnog oblika za vokativ. 'Isus, B'ok, k'aj se pr'ipetĭly?' 'Isuse, Bože, što se dogodilo?', 'Jezyš Mar'ija! Jezyš Kr'istyš! U nekim su govorima zabilježeni oblici *K'atŭ*, *M'ary!* *B'ory!* *M'ily!* u obraćanju koje nastoji biti što ljubaznije.

3.2.3. Nestala je gramatička kategorija dvojine. U nekim govorima ostatak dvojine je morfem -e u konstrukciji s brojevima 2, 3 i 4 u NA imenica srednjeg roda (prema jat u nastavku NAV dvojine praslavenskih nepalatalnih osnova), npr. *ŭbedv'ĕ kyl'ĕne*, *tr'i s'ĕle*, *št'irĭ m'ęste*. Ostatak je dvojine i oblik 'očĭ prema 'okŭ.

3.2.4. Postoji samo kratka množina: *b'ogi* 'bogovi', *m'ostĭ*, *vr'ogi*, *ĉ'ikĭ* 'opušci', *p'oži*, *v'okĭ*, *d'uhĭ*.

3.2.5. Kod imenica muškog roda postoji opreka živo – neživo u prijedložnoj upotrebi (*D'ęnĭ t'ŏ na k'oĭna* i *D'ęnĭ t'ŏ na st'olec*). Ta se pojava naziva slavonizam. U besprijedložnoj upotrebi ta razlika ne postoji (*K'upĭl sam sĭ k'oĭna* i *K'upĭl sam sĭ st'olca*).

3.2.6. U međimurskom dijalektu morfološke se kategorije, osim s nastavcima, izražavaju i alternacijama samoglasnika, npr.:

inf. <i>nat'akatĭ</i>	<i>j'ęstĭ</i>
prez. <i>nat'ŏĉem</i>	<i>j'ĕm</i>
imp. <i>nat'aĉĭ</i>	<i>j'ęĉ</i>
gl.p.r. <i>nat'akal</i> , <i>nat'ŏkala</i> , <i>nat'akaly</i>	<i>j'el</i> , <i>j'ĕla</i> , <i>j'ely</i>
mn. <i>nat'akalĭ</i> , <i>nat'akale</i> , <i>nat'akala</i>	<i>j'elĭ</i>
gl.p.t. <i>nat'ŏkan</i>	
sup. <i>nat'akat</i>	<i>j'ĕst</i>

⁶ „Die Konsonanten *r* und *l* wechseln untereinander im Ungarischen ziemlich oft. Es gibt einige Wörter, in denen ohne sichtlichen äußeren Anlaß das eine für das andere eintritt. So wird dt. *Panzer* im Ungarischen zu *páncél*, lat. *Catharina* zu *Katalin*, aber auch umgekehrt, aus. lat. *Elizabeth* wird *Erzsébet*“ (HADROVICS 1985: 51).

Kod nekih imenica alternacija se događa samo u L jd., npr. N *šp'ajs, l'agef, dr'ač, kr'aj, v'oda, p'ostela, L v šp'ojzū, v šp'ojzū, v l'ogvū, v dr'očū, v kr'ojū, vū v'odī, v p'ostelī.*

Kod nekih imenica alternacija se događa samo u G mn., npr. N *kr'ava, b'aba, ž'aba, g'ače, mn. G kr'of, b'op, ž'op, g'oč.*

Pozitiv i komparativ pridjeva mogu se razlikovati kvalitetom samoglasnika, npr. *gl'adek – gl'otki, b'ogat – bug'otī, sl'adek – sl'otki, p'ijan – pij'oni, r'at – r'ojši, sl'adek – sl'ojši, ml'odj – ml'ajši.*

3.2.7. U većini je kajkavskih govora neutralizirana razlika između određenog i neodređenog vida pridjeva, tj. u nominativu jd. m.r. uvijek se koristi određeni oblik. Izuzetci su pridjevi koji u sebi imaju nepostojano *e* (*bet'žen* 'bolestan', *l'ačen* 'gladan', *tr'uden* 'umoran'). U kosim padežima uvijek se koriste oblici bivšega određenog vida pridjeva.

3.2.8. Prilozi koji završavaju na samoglasnike često fakultativno mogu dobiti navezak, npr. *d'oma / d'omaj, sk'upa / sk'upaj, v'unī / v'unīk, d'ostj / d'ostīk, sk'orū / sk'orūm, č'ista / č'istam.*

3.3. Iz sintakse

3.3.1. Atoničke riječi, odnosno oblici riječi, mogu biti ili samo proklitike ili proklitike i enklitike. Samo proklitike jesu atonički veznici i prijedlozi, a enklitike i proklitike mogu biti neki oblici glagola i zamjenica. Ti oblici glagola mogu doći potpuno proizvoljno ispred i iza toničke riječi: *Vidim ga / Ga vidim; Došel je / Je došel; Vidli se bomo / Bomo se vidli.*

3.3.2. Upitne rečenice koje nastaju prebacivanjem glagola na početak rečenice tvore se bez priloga *li*, npr. *Je 'on d'ošel?, V'idiš?, 'Očeš t'o napr'ajti?*

3.3.3. Infinitiv povratnih glagola može doći i na kraj rečenice, i to ima blagu stilsku obilježnost, npr. *T'i bī št'el s'am 'igrati se.*

3.3.4. Karakteristična je i upotreba etičkoga dativa, posebno povratne zamjenice *s'ēbe*, npr. *P'unū t'oga vam je n'opak v m'ojj h'ižj; P'oječ sī n'ekaj!, Prd'ehni sī t'o cv'ētje!, Sp'ij sī v'odu!, Zasl'ušil sam sī n'ekaj, 'Idem sī br'ata pugl'edati.*

3.3.5. Instrumental sredstva redovito je s prijedlogom *z*, npr. *M'oše s pap'ērija.* Prijedlog *z* dolazi i s indirektnim objektima u instrumentalu, npr. *B'ovj se s š'ahūm.*

3.3.6. Opće je raširena sintagma *za* + infinitiv, npr. *T'i sī d'ober za vūč'itj se; T'o je za bnur'eti.* U upotrebi je i sintaktički calque *za p'itj, za j'estj*, npr. *T'o je v'oda za p'itj; T'o je f'inū za j'estj.*

3.3.7. Čestice *j'ēga* i *n'ēga* koriste se za potvrđivanje postojanja ili nepostojanja nekog ili nečeg i iza njih dolazi imenica u genitivu, npr. *J'ēga kr'uha; N'ēga p'unū !'udj.* *J'ēje* se koristi za potvrđivanje neke činjenice, npr. *J'ēje z'išel hrm'ok!, J'ēje c'uk d'ošel!* Ti oblici uvijek dolaze na početku rečenice.

3.3.8. Supstantivizacija pridjeva česta je pojava, npr. *M'rtef bī se zb'udil, D'ošel je st'orj d'imū, Ml'odj sū d'ēnes za n'išt; B'edast tī m'ore v'ēč z'l'a napr'ajti n'ek sp'ameten.*

3.3.9. Potvrđen je i kalk iz njemačkoga jezika *ohne dass*, npr. *D'išel je b'ez da je 'ikaj napr'aj.* Potvrđena je i sveza *k'aj za*, npr. *Kaj je t'o za d'ēčka?, Kaj je t'o za p'osel?*

3.3.10. Postoji nekoliko povratnih glagola koji u standardnom jeziku nemaju tu osobinu, npr. *Kr'ave se p'ošeju; Tr'ēba se pugl'eknutj v c'irkvj; K'aj se pl'očeš?, V'učim se c'ēle dn'eve; S'ējte se!*

4. DANAŠNJE STANJE I PERSPEKTIVE

Većina opisa kajkavskih govora koji se u dijalektološkoj literaturi još uvijek navode kao sinkronijska činjenica vrlo će brzo postati jezična dijakronija. Izvornih govornika koji bi u potpunosti potvrdili opisano stanje sve je manje i ubrzo ih se više neće moći naći. Već prije dvadesetak godina, kad sam intenzivno počeo istraživati kajkavske mjesne govore, nije bilo lako naći pouzdane ispitanike prema kriterijima znanstvene dijalektologije. Kod većine su prisutni znakovi procesa erozije govora koje navodi C. Hagège gubitak esencijalnih opozicija koje čine najsPECIFIČNIJE aspekte fonologije, snažna redukcija varijacija među oblicima, gubitak recesivnih obilježja; redukcija stilskih registara; zaboravljanje postupaka za intenziviranje značenja, permanentna fluktuacija od fonema do fonema, od oblika do oblika; dogovorno obraćanje, izostanak transmisije (HAGÈGE 2005: 85–93). Tih promjena ispitanici uglavnom nisu svjesni i oni su većinom još uvijek uvjereni da govore izvornom kajkavštinom, a ne interdijalektom u kojem je većina specifičnih osobina njihovih mjesnih govora reducirana. Ono što je ohrabrujuće za kajkavske govore jest činjenica da su ispitanici znatno smanjili povezivanje kajkavštine sa životom seljaka i s prošlošću pa je proces gubitka prestiža u odnosu na standardni jezik zaustavljen. Razlog tomu je činjenica što gotovo više i nema poljoprivrednika koji bi živjeli i privređivali na starinski način pa i nema opasnosti da ih netko poistovjeti s njima. Nekada su momci u razgovoru s „gradskim“ djevojkama u pravilu prelazili na standardni jezik kako bi ostavili što bolji dojam. Danas je takva tendencija jako smanjena.

Idealnih ispitanika po kriterijima znanstvene dijalektologije u dogleđno vrijeme neće biti. Tada će se dijalektolozi morati prebaciti na intenzivno istraživanje razgovornog jezika ispitanika različitih dobnih i socijalnih skupina, i to u različitim govornim situacijama.⁷ Dijalektologija će vrlo brzo genetskolingvistički pristup mjesnomu govoru morati zamijeniti sociolingvističkim pristupom. „Čvrsti dijelovi“ govora većine današnjih govornika kajkavskog narječja čine uglavnom one osobine koje su zajedničke većini govora. Utjecaj standardnog jezika vidi se u mnogim vidovima (realizacija fonema – gubitak otvorenosti, zatvorenosti i diftongizacije; vraćanje suglasnika *l* i *n* u suglasničke inventare gdje ih nije bilo; gubitak protetskih suglasnika; neobezvučivanje zvučnih suglasnika na kraju riječi; gubitak sekvencije *rj* na mjestu praslavenskoga palatalnog *rʲ*; gubitak raznovrsnosti nastavaka za DLI množine u imeničkim deklinacijama i sinkretizam iz standardnog jezika; supin se sve češće izjednačava s infinitivom, gubi se formula za izricanje poštovanja s 3. l. mn. umjesto 2. l. mn.; umjesto posvojnog genitiva s prijedlogom *od* mnogo je češće potvrđen posvojni pridjev... Jezične osobine koje su osobina samo njihova govora ili skupine govora mladi odlučno žrtvuju. Jedna od najstarijih takvih prilagodbi je prelazak *-u* kao nastavka za prid. rad. m.r. u *-l*. Još 90-tih sam u mnogim kajkavskim govorima nailazio na ispitanike koji su se sjećali tog nastavka, a danas je gotovo bez iznimke zamijenjen s *-l*. Takav interdijalekt ima vrlo visok stupanj komunikativnosti i još će se dugo održati. I u takvom govoru postoji velika mogućnost kombiniranja različitih izražajnih sredstava iz mjesnih govora s elementima standardnog jezika i zbog toga pruža širok spektar ekspresivnih sredstava u komunikaciji. Za razliku od mlađih govornika koji radi ekspresivnosti kombiniraju elemente kajkavskih mjesnih govora i

⁷ Zanimljiva je kajkavština hrvatskih iseljenika u Melbourneu, Sydneyju i Canberri. To su individualne mješavine engleskog, kajkavštine i hrvatskog standardnog jezika. Jasno je da takvi opisi ne mogu biti napravljeni metodološki klasičnih dijalektoloških istraživanja, a posebice rezultate takvih istraživanja ne treba isticati kao dijelove kakvog čvrstog sustava.

standardnog jezika, stariji govornici u tu svrhu miješaju elemente starijeg i mlađeg stanja u kajkavskim mjesnim govorima, posebice u leksiku.

Krajnji rezultat ovih procesa ipak, čvrsto vjerujem, neće biti „smrt“ kajkavskog narječja, već nestajanje specifičnosti pojedinih skupina i mjesnih govora s trajno očuvanim „čvrstim dijelovima“.⁸

LITERATURA

- BLAŽEKA 2008a = BLAŽEKA Đuro: Međimurski interdijalekt. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33 (2008): 1–18.
- BLAŽEKA 2008b = BLAŽEKA Đuro: *Međimurski dijalekt. Hrvatski kajkavski govori Međimurja*. Čakovec, 2008.
- BLAŽEKA 2009 = BLAŽEKA Đuro: Adaptacije germanizama u međimurskom dijalektu. *Studia Slavica Hung.* 54 (2009): 47–76.
- CELINIĆ 2011 = CELINIĆ Anita: Gornjosutlanski dijalekt kajkavskoga narječja u svjetlu fonologije. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17 (2011): 19–60.
- HADROVICS 1985 = HADROVICS László: *Ungarische elemente im Serbokroatischen*. Budapest, 1985.
- HAGÈGE 2005 = HAGÈGE Claude: *Zaustaviti umiranje jezika*. Zagreb, 2005.
- IVIĆ 1991 = IVIĆ Pavle: Pravci razvoja prozodijskog sistema u slovenskim jezicima. In: JEVTIĆ Dobrivoje (ured.): *Izabrani ogledi I. O slovenskim jezicima i dijalektima*. Niš, 1991. 141–166.
- IVŠIĆ 1936 = IVŠIĆ Stjepan: Jezik Hrvata Kajkavaca. *Ljetopis JAZU* 48 (1936): 47–88.
- JUNKOVIĆ 1972 = JUNKOVIĆ Zvonimir: *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta*. Zagreb, 1972.
- LISAC 1997 = LISAC Josip: Sličnosti i razlike bednjanskog govora i štajerskih dijalekatnih idioma. *Kaj* 30/5–6 (1997): 35–36.
- LONČARIĆ 1994 = LONČARIĆ Mijo: Kajkavski vokalizam. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20 (1994): 115–135.
- LONČARIĆ 1996 = LONČARIĆ Mijo: *Kajkavsko narječje*. Zagreb, 1996.
- LONČARIĆ–ZEČEVIĆ 1999 = LONČARIĆ Mijo, ZEČEVIĆ Vesna: Jat u kajkavštini. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20 (1999): 171–194.
- POPOVIĆ 1960 = POPOVIĆ Ivan: *Geschichte der serbokroatischen Sprache*. Wiesbaden, 1960.
- STOLAC 1995 = STOLAC Dijana: Standardizacijski procesi u kajkavskome književnome jeziku. *Filologija* 24–25 (1995): 331–338.
- ŠOJAT 1984–1985 = ŠOJAT Antun: Prva objavljena gramatika kajkavskoga književnog jezika. *Rasprave Zavoda za jezik* 10–11 (1984–1985): 201–221.
- VERMEER 1983 = VERMEER Willem: The rise and fall of the Kajkavian vowel system. *Studies in Slavic and General Linguistics* 3 (1983): 439–477.

⁸ O tome sam na primjeru međimurskog interdijalekta podrobnije pisao (BLAŽEKA 2008a).

ĐURO BLAŽEKA

Faculty of Teacher Education, University of Zagreb

Kajkavian Dialect – Yesterday, Today, and Tomorrow

The introduction provides basic data on the genesis, distribution, and division of the Kajkavian dialect. It is thought that the closest to the factual situation on the genesis of the Kajkavian dialect is the opinion of Z. Junković, who believed that the Kajkavian dialect belonged to the Pannonian group of the Western South Slavic proto-language, which according to him would still include the dialects of Prlekija, the dialect of Prekmurje as well as some West Styrian dialects. The Ottoman conquests caused large migrations of the population to the north and west, and the population that later replaced it was mainly from the area of the Štokavian dialect. Of the many divisions of the Kajkavian dialect, the one by Mijo Lončarić is usually emphasized; it divides the Kajkavian dialect into 15 dialects.

The following part of the paper continues to present some of the most typical linguistic features of the Kajkavian vernaculars at the phonological, morphological, and syntactic level. Examples of minimal phonological pairs between different identical vowels of the o- or e-category in individual Kajkavian vernaculars are given. In some vernaculars, the opposition in quantity was lost because in these vernaculars, in order to compensate for the distinctive features that exist in vernaculars where these contradictions exist, the prosodic suprasegmental features were transformed into segmental ones. The elimination of quantity is an important link between the Kajkavian dialect and the east of the Slavic North as well as the Polish and the Lusatian language.

Among the morphological features, the pronunciation of morphological categories with vowel alternations in some dialects stands out. The emphasis is on the preservation of the supine, the loss of the vocative, the absence of the long plural in the A-declension, and the disappearance of the dual.

In conclusion, it is said that most descriptions of Kajkavian vernaculars that are still cited in the dialectological literature as a synchronic fact will soon become linguistic diachrony because most respondents have signs of the vernacular erosion process cited by C. Hagège. Respondents are largely unaware of these changes and are mostly still convinced that they speak the original Kajkavian rather than an interdialect in which most of the specific characteristic features of their local dialects have been reduced. It is concluded that the Kajkavian dialect will not disappear but the specific features of individual groups and local dialects with permanently preserved “solid parts” will not be preserved.

Keywords: the Croatian language, Kajkavian dialect, genesis, division, phonology, morphology, syntax, vernacular erosion

